

ปลาหมอสีคางดำ (Blackchin tilapia)

Sarotherodon melanotheron Rüppell, 1852

ชัยวุฒิ สุตทองคง

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง เขต2 (สมุทรสาคร)

ปลาหมอสีคางดำ หรือ Blackchin tilapia จะเห็นได้ว่าปลาชนิดนี้มีลักษณะภายนอก คล้ายคลึงกับปลาหมอเทศ โดยเฉพาะในปลาระยะวัยอ่อน เมื่อโตเต็มวัยจะสังเกตเห็นได้ชัดขึ้นปลาหมอสีคางดำ จัดอยู่ใน

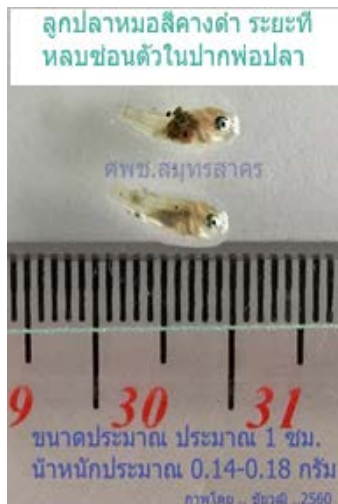

ครอบครัว Cichlidae เช่นเดียวกับปลาหมอเทศ ปลาชนิดนี้มีถิ่นกำเนิดในทวีปแอฟริกา พบแพร่กระจายตลอดแนวชายฝั่งจนถึงแอฟริกาตะวันตกเฉียงเหนือ แพร่กระจายในบริเวณชายฝั่งตลอดแอฟริกาตะวันตกเฉียงเหนือ เช่น ไนจีเรีย คาเมรูน เซเนกัล ไอวอรีโคสต์ กินี ไกลีเรีย โตโก สาธารณรัฐประชาธิปไตยคองโก เบนิน แกมเบีย กินี บิสเซา สาธารณรัฐคองโกโมริตเนีย กานา และเซียร์ราลีโอน เป็นต้น ปัจจุบันมีการนำเข้าพันธุ์ปลาหมอสีคางดำในหลายประเทศ ทั้งอเมริกา ยุโรป เอเชีย โดยเฉพาะในประเทศไทย มีรายงานการนำเข้ามาตั้งแต่ ปี 2553

ปลาหมอสีคางดำ ส่วนใหญ่พบอาศัยอยู่บริเวณปากแม่น้ำที่เป็นน้ำกร่อย ป่าชายเลน สามารถทนความเค็มได้สูงและทนต่อการเปลี่ยนแปลงความเค็มในช่วงกว้าง นอกจากนี้ยังพบปลาชนิดนี้ในพื้นที่น้ำจืด แม่น้ำ และทะเลสาบน้ำจืด ในบริเวณที่มีกระแสน้ำไม่ไหลแรง จากการทดสอบเบื้องต้น พบว่าลูกปลาหมอสีคางดำ ขนาด 1.5 – 2.5 เซนติเมตร สามารถทนต่อการเปลี่ยนแปลงความเค็มฉับพลันจากน้ำจืด 0 ppt จนถึงความเค็ม 30 ppt และสามารถปรับตัวและเริ่มกินอาหารได้ใน 1 ชั่วโมง ปลาหมอสีคางดำเมื่อมีขนาดโตเต็มวัย อาจมีขนาดลำตัวยาวถึง 8 นิ้ว หรือมากกว่า การจำแนกเพศของหมอสีคางดำจากภายนอกไม่ชัดเจน เมื่อโตเต็มวัย ปลาหมอสีคางดำเพศผู้จะมีสีดำบริเวณหัวและบริเวณแผ่นปิดเหงือกมากกว่าเพศเมีย เมื่อถึงระยะช่วง

ระยะเวลาจับคู่ผสมพันธุ์ จะเข้ามาในเขตน้ำตื้น ปลาเพศเมียทำหน้าที่ขุดหลุมสร้างรัง เพศผู้ทำหน้าที่กระตุ้นให้เมียการเพศเมียไข่ และผสมกับน้ำเชื้อภายนอก ปลาหมอสีคางดำสมบูรณ์เพศและวางไข่ได้รวดเร็ว แม่ปลา 1 ตัว สามารถให้ไข่ได้ประมาณ 150 – 300 ฟอง การฟักไข่ และดูแลตัวอ่อนในปากโดยปลาเพศผู้ โดยไข่จะใช้เวลาฟักประมาณ 4- 6 วัน และพ่อปลาจะดูแลลูกปลา โดยการอมไว้ในปากนาน ประมาณ 2-3 สัปดาห์

อาหาร ปลาหมอสีคางดำ เป็นปลาที่กินทั้งพืช และสัตว์ แพลงก์ตอน ลูกปลา ลูกหอยสองฝา รวมถึงซากของสิ่งมีชีวิต นอกจากนี้จากการสอบถามและทดลองในห้องปฏิบัติการของศูนย์วิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง เขต๒ (สมุทรสาคร) พบว่าปลาหมอสีคางดำ ชอบกินกุ้งทะเล โดยเฉพาะกุ้งกุลาดำ กุ้งขาวแวนนาไม และกุ้งแชบ๊วย รวมถึงลูกปลาวัยอ่อน จากการตรวจสอบความยาวของลำไส้ปลา พบว่ามีความยาวมากกว่า ๔ เท่าของความยาวลำตัวปลา โดยมีระบบการย่อยอาหารที่ดี สามารถย่อยกุ้งได้ภายในระยะเวลาไม่ถึง ๓๐ นาที ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปลาหมอสีคางดำ มีความต้องการอาหารอยู่แทบตลอดเวลา ประกอบกับนิสัยของปลาที่ค่อนข้างดุร้าย เมื่อเทียบกับปลาหมอเทศ

การป้องกันการแพร่กระจายของปลาหมอสีคางดำเข้ามาในบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำ

1. การเตรียมบ่อ ตากบ่อให้แห้งสนิท
2. กรองน้ำด้วยถุงกรองหรือใช้คลอรีน เพื่อทำลายไข่ของปลา และลูกปลา
3. ใช้กากชาเพื่อฆ่าปลาในบ่อ ก่อนการเลี้ยงสัตว์น้ำ

การลดผลกระทบของปลาหมอสีคางดำในบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำแบบธรรมชาติ แบบกึ่งพัฒนา

1. กรองน้ำ ที่น้ำเข้าบ่อด้วยถุงกรอง หรืออวนตาถี่
2. กำจัดปลาที่หลุดรอดเข้ามาด้วยกากชา
3. หลีกเลี่ยงการเลี้ยงกุ้งทะเล ในช่วงที่ยังไม่สามารถควบคุมหรือป้องกันปลาหมอสีคางดำไม่ให้หลุดรอดเข้ามาในบ่อได้
4. เลี้ยงปลากะพงขาวทดแทน การเลี้ยงกุ้งทะเล 1 – 3 รอบ หรือจนกว่าไม่มีการแพร่กระจายของปลาหมอสีคางดำในพื้นที่หรือในบ่อ โดยปล่อยปลากะพงขาวขนาด 2-4 นิ้ว กรณีปลากะพงขาวมีขนาดเล็ก ให้อนุบาลให้มีขนาด 3-4 นิ้ว ในกะชัง ก่อนปล่อยปลาสูในบ่อ ควรอนุบาลลูกปลากะพงขาวด้วยปลาหมอสีคางดำสดสับ) เพื่อให้ปลากะพงขาวคุ้นเคยกับการกินเนื้อปลาหมอสีคางดำ เพื่อให้ปลากะพงขาวกินลูกปลาหมอสีคางดำไว้อย่างดี โดยปลากะพงขาวสามารถกินปลาหมอสีคางดำที่มีขนาดเล็กกว่าปากปลากะพงได้ ช่วยลดต้นทุนค่าอาหารปลากะพงขาว

ขนาดของปลาหมอสีคางดำในกระเพาะอาหารปลากะพงขาว

ปลากะพงขาวสามารถกินเหยื่อหรือปลาหมอสีคางดำ ที่มีขนาดเล็กกว่าความกว้างของปาก

5. เลี้ยงปูทะเลในบ่อ โดยใช้ปลาหมอสีคางดำเป็นอาหารของปู จับปลาที่มีขนาดใหญ่โดยใช้แหหรืออวน แล่หรือตัดปลาเป็นชิ้นขนาด 1-2 นิ้ว ใส่ยอ ถาดหรือวางอาหาร หรือสาตในพื้นที่เลี้ยงปู โดยใช้ปลา 1-2 ชิ้นต่อปูทะเล 1 ตัว ปลาส่วนที่เหลือ สามารถเก็บไว้ได้ โดยแช่แข็ง หรือหมักโดยใช้เกลือ 10 เปอร์เซ็นต์ ต่อน้ำหนักปลาที่ต้องการหมัก

ปัญหาของปลาหมอสีคางดำที่แพร่กระจายในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทำให้เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยต้องอาศัยพันธุ์สัตว์น้ำจากธรรมชาติมากขึ้น ทั้งจากพันธุ์สัตว์น้ำจากธรรมชาติลดลง และเสี่ยงต่อปลาหมอสีคางดำที่จะหลุดรอดเข้ามา ทำให้ต้นทุนของเกษตรกรสูงขึ้นทั้งการกรองน้ำ การใช้กากชา รวมถึงต้องซื้อพันธุ์สัตว์น้ำมาปล่อยทดแทน และอาจต้องซื้ออาหารมาเสริมเพื่อทดแทนอาหารที่เคยได้รับจากธรรมชาติจากการเปิดน้ำเข้าออก

แนวทางการลดจำนวนปลาหมอสีคางดำในแหล่งน้ำธรรมชาติ

1. การกำจัดปลาหมอสีคางดำในธรรมชาติ ที่เข้าไปรุกรานสัตว์น้ำท้องถิ่นด้วยวิธีการ และมาตรการต่างๆ ต้องใช้ความร่วมมือหลายฝ่ายและงบประมาณที่สูง เนื่องจากปลาชนิดนี้กินอาหารได้แทบทุกชนิด ขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่รุนแรงได้ดี โดยเฉพาะความเค็ม จากการที่ปลาหมอสีคางดำ หลุดลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติมานาน จากการสังเกต พบปลาบางตัวมีลักษณะคล้ายลูกผสมระหว่างปลาหมอเทศและปลาหมอสีคางดำ ดังนั้นการศึกษา วิจัยเพื่อปรับปรุงพันธุ์ปลาจึงมีความเป็นไปได้ เพื่อลดความดุร้าย ลดการเป็นผู้ล่า และเพิ่มคุณค่าทางอาหาร รวมถึงคุณภาพของเนื้อปลา การแปรรูป เพื่อให้ตลาดมีความต้องการและมีราคาสูงขึ้น เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ของปลาเป็นการลดจำนวนปลาในธรรมชาติทางหนึ่ง
2. การปล่อยปลากินเนื้อ เช่น ปลากระพงขาว ลงในแหล่งน้ำธรรมชาติ ควรด้วยความระมัดระวัง เพราะปลากระพงขาว อาจเลือกกินสัตว์น้ำหรือปลาชนิดอื่นๆ ที่จับกินได้ง่าย จากในแหล่งน้ำธรรมชาติ ก่อนที่จะเลือกจับกินปลาหมอสีคางดำ และปลาหมอสีคางดำวัยอ่อนก็หลบอยู่ในปากของพ่อปลา ทำให้ยากที่ปลากระพงขาวจะจับกินได้โดยง่าย ซึ่งแตกต่างจากหมอสีคางดำที่พบในบ่อ ที่มักจะพบปลาหมอสีคางดำจำนวนมาก เมื่อปล่อยปลากระพงขาวลงไปปล่อยในบ่อ ปลากระพงขาวจึงจำเป็นต้องกินปลาหมอสีคางดำ เพราะไม่มีปลาเหยื่อหรือสัตว์น้ำชนิดอื่นให้กิน ดังนั้นการปล่อยปลากระพงขาวลงไป ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ต้องมีการตรวจสอบให้มั่นใจก่อนว่าแหล่งน้ำนั้นถูกปลาหมอสีคางดำบุกรุกจนแทบไม่มีสัตว์น้ำชนิดอื่นอยู่เลย จึงเหมาะสมที่จะปล่อยปลากระพงขาวลงไปเพื่อควบคุมปริมาณปลาหมอสีคางดำ
3. การกำจัดปลาหมอสีคางดำออกจากบ่อเลี้ยงสัตว์น้ำแบบธรรมชาติ และแหล่งน้ำธรรมชาตินี้ยังมีความยุ่งยากและอาจไม่ได้ผลดีเพราะปลาชนิดนี้สืบพันธุ์และโตเร็ว การศึกษาวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ และเพิ่มมูลค่า เป็นแนวทางที่ดีในการควบคุมประชากรของปลาหมอสีคางดำไม่ให้แพร่กระจายไปยังพื้นที่อื่นโดยปราศจากการควบคุม จนเป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำท้องถิ่น
4. เป็นบทเรียนที่สำคัญ ของการนำสัตว์น้ำต่างถิ่นเข้ามาเลี้ยงในประเทศไทยโดยขาดการรับผิดชอบและการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ

